

1 Bevezetés

A szegedi tanszék nagy formátumú professzora, jogászgenerációkat felnevelő tanára és fiatal kollégák örök mestere, *Cséka Ervin* 85 éves. Az ő tiszteletére írja e tanulmány szerzője is sorait, azt remélve, hogy – még kezdő – tudóskollégaként a processzuális tudomány területére tett kirándulása nem lesz hiábavaló, s hogy a nem hagyományos eljárási témaválasztással legalább azt megmutathatja, hogy napjaink igen gyors jogi integrációja az Európai Unióban a büntető eljárási jogra is jelentős hatással lehet.

A modern időkben, amikor utazni olcsó és divatos, s amikor az európai integrációs törekvések is a legmesszebbmenőkig alátámasztják az emberek mobilitását, különös jelentőséget nyer a *ne bis in idem* elv és érvényesülésének kérdése – mivel gyakrabban kerülhetnek az emberek külföldön büntetőeljárás hatálya alá. E tanulmányban céltom csak az lehet, hogy az ismert és garanciális jelentőségű alapelv erősödő európai érvényesüléséből fakadó legfontosabb büntetőjogi következményeket összefoglaljam, mivel a teljes körű és aprólékos kidolgozás önmagában egy monografikus feldolgozás tárgya lehetne¹. Igyekszem ugyanakkor – itt is – bemutatni, hogy az európai integrációval együtt járó jogfejlődés (vagy jogfejlesztés) éppúgy érinti a büntető igazságszolgáltatás rendszerét is, mint az összes többi jogi alrendszer. A tetten érhető hatás ugyanis a büntetőjog, illetve a büntető eljárás hétköznapjaiban is megjelenik, a büntetőbíróóság tárgyalóterme sem kivétel ez alól, az európai jog befolyását, konkrétan annak elsőbbséget és közvetlen hatályt (alkalmazhatóságot) élvező normáit a magyar büntetőbíróknak is alkalmaznia kell.

A tanulmány először a *ne bis in idem* elvének széles körben elismert aspektusát, a belső jogi érvényesülést (II.), majd pedig a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikkéből fakadó európai elismerési kötelezettséget mutatja be (III.). Ezt követően az idézett cikket értelmező joggyakorlatot elemzem röviden az Európai Bíróság előtti előzetes döntéshozatali eljárások tükrében, illetve a lehetséges további értelmezések alapján mindazon legfontosabb jogi kérdéseket összegzem, amelyek az említett cikk európai érvényességéből fakadnak (IV.).

2 Az alapelv jelentése a belső jogban

A *ne bis in idem* elvének, azaz ugyanazon tények kétszeres értékelésének tilalma a demokratikus modern államokban rendszerint alapjogi jelentőséggel bír, kialakulása és története hosszú múltra tekinthet vissza: már az i.e. ötödik évszázadban ismert volt, s fejlődése, pontosabban rögzülése a mindenkori európai jogforrásokban (illetve a szokásjogban) az inkvizíciós eljárások kivételével többé-kevésbé folyamatosan jelen volt², de igazi életet a felvilágosodás eszméitől kapott.

Míg például a német alaptörvény 103. cikkének (3) bekezdése külön nevesített alkotmányos alapjoggá teszi, addig hazánkban az Alkotmány hiányzó rendelkezése okán a jogállamiság (jogbiztonság) elvéből és az emberi méltóság alapjogából lehet levezetni a tilalmat, amely a jogági kódexekben közvetetten, a tilalom érvényesítésére megalkotott normákon keresztül jelentkezik. A több büntetőeljárás lefolytatásának tilalmát, tartalmát tekintve tehát alkotmányi rangú jognak tekinthetjük, ennek megfelelően a magyar büntetőjog rendszerében eljárásjogi akadály (mint *res judicata*, ítélt dolog) a korábban lefolytatott büntetőeljárás. Ettől függetlenül a közvetett szabályozáshoz képest formai és garanciális szempontokból megfelelőbb lenne

¹ Lásd például a német szakirodalomban: *Mansdorfer, Marco*: Das Prinzip des *ne bis in idem* im europäischen Strafrecht. Duncker & Humblot, Berlin, 2004.

² A történeti fejlődéshez lásd különösen: *Schwarplies, Giesbert*: Die rechtsgeschichtliche Entwicklung des Grundsatzes „*ne bis in idem*” im Strafprozeß, Zürich. 1970.

kifejezett elvi rendelkezések felvétele a vonatkozó törvényekbe, s nem utolsósorban az Alkotmányba.

Az elv tág értelemben a büntetőjog és a büntető igazságszolgáltatás egészére vonatkozik, ennek megfelelően nem lehet kétszer ugyanazon cselekmény miatt büntetőjogi hátránnyal sújtani az elkövetőt. Ennek alapvető indoka az egyéni jogvédelem körében az a védelmi szükséglet, hogy amennyiben az állam büntetőigényét egyszer már érvényesítette az adott személy adott cselekményét illetően, ez az igény elenyészik, s újbóli érvényesítésének nincs helye, legfeljebb csak akkor, ha olyan túlnyomó érdek jelentkezik, ami a jogerős ítélet áttörését megalapozhatja.

Szoros értelemben a büntetés kiszabása során alkalmazott elvnek tekintendő, amely a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges reálaktusok (történeti tények, körülmények) többszöri figyelembevételét zárja ki, mind negatív, mind pozitív irányban.³ A szűkebb értelmezés a belső jogalkalmazásban jut szerephez, így ennek európai érvényessége legfeljebb abban az összefüggésben értelmezhető, hogy az európai országok közös (felvilágosult) büntetőjogi hagyományai közé tartozik, így a büntetőeljárásokban tiszteletben tartják. Elképzelhető, hogy törvényi szabályozást is nyer⁴, de nem kizárt, hogy „csak” bírói gyakorlat követi, mint ahogy hazánkban is a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 154. számú állásfoglalása „konkretizálta”⁵ az elv tartalmát.

A belső jogban a jogerő és a ne bis in idem elve szorosan összefonódik, s jobbra az alaki jogerőből mint megtámadhatatlanságból következik, igaz, nem lehet kizárni az anyagi jogerő mint megváltoztathatatlanság (végrehajthatóság) jelentőségét sem⁶. Hasonlóan fontos témakör ehhez kapcsolódóan a tettazonosság⁷ tana, amely a belső ne bis in idem érvényesülését alapozza meg.

A kétszeres eljárás tilalmának alapjogi rögzülése a nemzetközi emberi jogi törekvéseknek is köszönhető, mivel a kétszeres eljárás tilalmát több nemzetközi jogi instrumentum is tartalmazza, így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikkének (7) bekezdése⁸ és az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke⁹.

³ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. 3. kiadás. Korona Kiadó, Budapest, 2004. 72-774.p.

⁴ Például Németországban: Strafprozeßordnung (Büntető Perrendtartás) 46.§ (3) bek.

⁵ Nagy F.: I.m. 73.p.

⁶ Vö. Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2004. 505.p.; Király Tibor: Büntetőeljárás jog. 3. kiadás. Osiris, Budapest, 2003. 504-507.p.

⁷ Lásd újabban például: Tóth Mihály: A „tettazonosság” újabb dilemmái – meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére (Fenyvesi – Herke). Pécs, 2001. 22-41.p.; Tremmel Flórián: A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben. In: Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára (Fenyvesi – Herke) Pécs, 2003. 267-272.p.

⁸ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 14. cikk 7. „Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.”

⁹ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről 4. cikk 1. „Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítélték, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki. 2. Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntető eljárási törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újlag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre. 3. A jelen cikk rendelkezéseitől az Egyezmény 15. cikkére hivatkozással nem lehet eltérni.”

Az Európai Emberi Jogi Bíróság joggyakorlatában is többször felbukkan a fenti cikkekre való hivatkozás; ezeknek köszönhetően a Bíróságnak alkalmá nyílt az elv tartalmát sok szempontból kibontani.¹⁰

3 Az alapelv jelentése nemzetközi (európai) szintéren

3.1 Általában

Az előzőekben hivatkozott nemzetközi dokumentumok¹¹ a belső jogi kétszeres értékelést tilalmazzák, s nem kötik ki a nemzetközi érvényességet. Ettől függetlenül általánosan elterjedt a szemlélet, hogy a kiadatási viszonyokban megjelenhet a ne bis in idem elve mint *kiadatási tilalom*.¹² Az európai kiadatási egyezmény (1957) relatív kiadatási akadályként szabályozza, azaz a másik állambeli jogerős elítélés a kiadás megtagadását lehetővé teszi; az Európai Unió tagállamai közötti átadási eljárásról szóló 2002/584/IB sz. kerethatározat pedig kötelező (abszolút) megtagadási oknak tekinti.

Az Európai Unió jogában – az itt külön tárgyalt rendelkezéseken túlmenően még – különös jelentőséghez jut az elv a *közösségi* (különösen versenyjogi) *jogsértésekkel* kapcsolatos párhuzamos szankcionálás körében. Még pontosabban: egyelőre épp hogy a maradéktalan érvényesülés hiánya állapítható meg. Főszabály szerint ugyanis az ilyen jogsértések esetén a közösségi (Bizottsági) fellépés és a tagállami (verseny)hatósági szankcionálás párhuzamossága nem kizárt, az Európai Bíróság a másutt kiszabott pénzbírság beszámítását követeli csupán meg¹³, ami azt jelenti, hogy a Bizottság előtti eljárást „külföldi” eljárásnak tekinti, holott azzal – adott esetben – a jogsértő magatartást teljes mértékben szankcionálják, így nem a beszámítási elvnek kellene érvényesülnie, hanem a szankcionálási igény teljes elenyészésének.

Az elv megjelenésének harmadik aspektusa a másik tagállamban lefolytatott büntetőeljáráshoz és a meghozott határozathoz fűződő (automatikus) lezáró hatás, esetleg a res judicata kérdése.

Ehhez kapcsolódóan *első megközelítésben* azt lehetne mondani, hogy az elv nemzetközi érvényességének a belső elismerésnél követett hasonló elvi megfontolásokon, így az igazságosság és az emberi jogvédelem premisszáin kellene nyugodnia. Ezt azonban egy teljesen más elméleti megalapozás előzi meg, ami abból fakad, hogy itt elsősorban egy államok közötti viszonyról van szó, amit az érintett államok nemzetközi jogi mellérendeltsége jellemez. Még akkor is így van ez, ha a nemzetközi bűnügyi együttműködés hagyományos színterén az érintett személy pozíciója – az emberi jogvédelem fejlődésével – megerősödött és az ilyen jogviszonyok harmadik pólusává vált.¹⁴ Amennyiben valamely állam büntetőigénye a lefolytatott eljárás (ügydöntő határozat) következtében elenyészik, nem jelenti automatikusan a többi állam ilyen igényének megszűnését, mivel korántsem bizonyos, hogy a jogrend ugyanolyan megsértését látja az adott cselekményben a másik állam, illetve hogy a büntetési

¹⁰ Például a büntetőeljárást megszüntető ügydöntő határozatokról, a közigazgatási szankciók párhuzamos alkalmazásának lehetőségéről, az elv szabálysértési eljárás vonatkozásában való alkalmazásáról. A vonatkozó joggyakorlat elemzéséhez lásd például *Kadelbach, Stefan*: Kapitel 29. In EMRK/GG Konkordanzkommentar (Grote – Marauhn). Mohr Siebeck. 2006. Szélgyszám 8-21.

¹¹ Nem tértem ki az Európa Tanács és az EK (EU) korábbi instrumentumaira, amelyek elégtelen ratifikációs arány miatt a gyakorlatot nem alakíthatták. Lásd ehhez különösen *Wiener A. Imre*: A ne bis in idem elv érvényesítéséről. Büntetőjogi Kodifikáció 2003/1-2. 62-68.p.; *Ligeti Katalin*: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004. 63-73.p.

¹² A kiadás részletes bemutatását lásd *M. Nyitrai Péter*: Nemzetközi és európai büntetőjog. Osiris, Budapest, 2006. 258-390.p.

¹³ *Kadelbach, S.*: I.m. Szélgyszám 23.

¹⁴ *M. Nyitrai Péter*: Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002. 122-135.p.

célok esetleges különbségéből fakadó elvi-filozófiai eltérések a másik állam számára elviselhető kereteken belül maradnak.

A jogbiztonság pedig, ami megköveteli a lezárt büntetőeljárások főszabályszerinti érintetlenségét, jogrendszeren *belüli* érdek, az államok közötti viszonyban az állam belső jogbiztonsága legfeljebb önreflexiós érv, azaz ennek megtartására – adott esetben – valamely nemzetközi kötelezettséghez fűzött fenntartásként lehet hivatkozni (ún. *ordre public* vagy közrendi klauzula), de nem alapoz meg a másik állam számára kötelezettséget, amennyiben ez utóbbi csak a saját jogrendjén belül marad.¹⁵

Emiatt igazolható általánosan a külföldi ítéletek elismerésének „csupán” diszkrecionális megalapozása, azaz amikor az állam saját döntésétől függően ismeri el a másik államban lefolytatott büntetőeljárást, illetve a meghozott határozatot. Így van ez a magyar jogban is, mivel a Btk. 6. §-a olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek a külföldi ítéletnek – külön elismerés alapján – bizonyos körben érvényességet biztosítanak a belső jogban is. Az ilyen típusú megoldás azonban nem biztosítja teljes körűen az érintett személy védelmét, mivel egyfelől elképzelhető, hogy bizonyos nemzeti szabályok nem ismerik el a külföldi ítélet érvényét, másrészt pedig a külön döntéshez kötés, azaz az automatizmus hiánya további bizonytalansági tényezőt visz a rendszerbe, amelyen a jogvédelem megbukhat. Nem beszélve arról a szempontról, hogy a többször (több országban) lefolytatott büntetőeljárás és esetleg végrehajtott büntetés milyen sokba kerül, továbbá felesleges és igazságtalan párhuzamosságot jelent.

Ehhez képest automatizmust a szuverén államok egymás közötti viszonylatában csak akkor lehet követelni, ha az elvi-filozófiai rokonság vagy hasonlóság adott és – nyilván ezen alapulva – valamely kötelező nemzetközi norma (esetleg nemzetközi szokásjog) ezt kifejezetten előírja. Ilyen irányú fejlődés érhető tetten az Európai Unióban, ahol végülis 1990-ben született meg a kötelező erejű szabályozás, igaz, ezt az elvi-filozófiai rokonság deklarálása, a kölcsönös bizalom elvére hivatkozással időben csak jóval később, a tampere-i csúcstalálkozón, 1999-ben követte. Az európai (uniós) jogfejlődésben tehát az általános bizalom erősödése a többi tagállam jogrendje irányában vezetett el a felismeréshez, hogy szupranacionális szinten kellene a tilalmat szabályozni, mivel így ki lehetne küszöbölni a nemzeti szabályozások és gyakorlat különbözőségéből eredő igazságtalansági tényezőket. 1987-ben a kétszeres eljárás tilalmáról szóló egyezményben megállapodtak az akkori tagállamok az alapelv érvényesítéséről, de nem ratifikálta mindegyik tagállam (azóta sem). 1990-ben végül megszületett a Schengeni Végrehajtási Egyezmény¹⁶, amely kifejezetten rendelkezik a kétszeres eljárás tilalmáról (54-58. cikk), az 1987-es egyezmény szövegének szinte maradéktalan átvételével.

Az 54. cikk szerint „Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.” Az 55. cikk tartalmazza a kivételeket, amelyeket fenntartás formájában érvényesíthetnek a tagállamok,

¹⁵ A másik állam belügyeibe való beavatkozás nemzetközi jogi kérdései értelemszerűen itt figyelmen kívül maradnak.

¹⁶ A schengeni térségnek – mint az EUSZ szerinti megerősített együttműködésnek – ma nem minden tagállam a tagja, az Egyesült Királyság és Írország fenntartotta magának a jogot a későbbi teljes csatlakozásra, jelenleg a schengeni szabályok egy részét alkalmazzák, azokat, amelyek nem a közös határellenőrzésre vonatkoznak (rendőrségi és büntetőügyekben történő igazságügyi együttműködés). Dánia tagja a schengeni csoportnak, de az egyezmények alapján hozott további intézkedések esetében dönthet arról, hogy kívánja-e alkalmazni azokat, vagy sem. (A nem tagállam Norvégia és Izland is tagja.) Az új tagállamok számára a schengeni szabályok kötelezőek, azok közül a közös határellenőrzéssel kapcsolatos szabályokat nem, de a többit alkalmazniuk kell, így érvényes rájuk a kétszeres eljárás tilalma is.

ennek esetkörei a következők: ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény részben vagy egészben a saját területén történt; az előbbi esetben azonban ez a kivétel nem alkalmazható, ha a cselekmény részben annak a Szerződő Félnek a területén történt, ahol az ítéletet meghozták; vagy ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény az illető Szerződő Fél nemzetbiztonságát vagy hasonló lényeges érdekeit sértő bűncselekménynek minősül; illetve ha a külföldi ítélettel elbírált cselekményt az illető Szerződő Fél tisztviselője hivatali kötelezettségeinek megsértésével követte el.

3.2 Európai Unió / SVE

3.2.1 Jogforrási tulajdonságok

A Schengeni Végrehajtási Egyezmény az 1986-os eredeti Schengeni Megállapodás végrehajtására született, s ezeket, illetve az ezek felhatalmazása alapján kibocsátott másodlagos normákat egy, az Európai Unióról szóló szerződéshez (EUSZ) és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez (EKSZ) az Amszterdami Szerződéssel csatolt jegyzőkönyv beemelte az uniós jog rendszerébe. Az Európai Unió Tanácsa 1999. május 20-án elfogadta az EKSZ és az EUSZ vonatkozó rendelkezéseinek megfelelően a schengeni vívmányokat alkotó valamennyi rendelkezés, illetve határozat jogalapjának meghatározásáról szóló 1999/436/EK határozatot. Ennek megfelelően a Tanács az EUSZ „A büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködésre vonatkozó rendelkezésekről” szóló VI. Címe alá tartozó 34. és 31. cikket állapította meg a SVE 54–58. cikke jogalapjának. Fontos kiemelni, hogy sem az EUSZ büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködésről szóló VI. címének (így a SVE 54–58. cikkének jogi alapjaként megjelölt 34. és 31. cikkének), sem a schengeni megállapodásnak, sem pedig a SVE-nek nincs egyetlen olyan rendelkezése sem, amely a SVE 54. cikkének alkalmazását harmonizációtól – vagy akár csak a tagállamok büntetőjogi szabályainak közelítésétől – tenné függővé.¹⁷

Az Amszterdami Szerződéssel kialakított joghelyzetben az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali hatáskört kapott a schengeni jog értelmezésével kapcsolatosan is; a SVE 54. cikkét illetően az EUSZ 35. cikkében foglalt hatásköri szabályok az irányadóak. Az ezt megelőző időszakban nem volt nemzetközi bírói fórum, amely a SVE egységes értelmezését biztosította volna, a tagállami bíróságok maguk értelmezték és érvényesítették ez elvet.¹⁸

A SVE meghatározott rendelkezései alkalmasak a közvetlen alkalmazásra, azaz tagállami jogalkotás nem szükséges hozzá, ilyennek tekinthető az 54. cikk is, ebből a szempontból nem lehet irányadó az, hogy az Amszterdami Szerződést követően ezt a cikket a harmadik pillérhez sorolták¹⁹. Ez azt jelenti, hogy egy konkrét büntetőeljárásban, amennyiben a bíró észleli (vagy akár korábbi fázisban az ügyészség), hogy a cselekményt külföldön már elbírálták és a további feltételek is fennállnak, az eljárás további folytatása az uniós jog sérelmét jelenti, s a bírót köti a rendelkezés akár a belső büntetőeljárás kódex ellenében is. Más kérdés, hogy önálló hivatkozási alapot a magánszemély részére legfeljebb a belső jog rendszerében képezhet, mivel az Európai Bíróság nem kapott olyan hatáskört, ami ilyen esetekben a magánszemély jogkeresését lehetővé tenné. A tagállami belső jog rendszerében nagy valószínűséggel abszolút eljárási akadállyá kellene tenni kifejezett rendelkezéssel, ennek hiányában pedig a belső ne bis in idem tilalom kiterjesztő értelmezésével.

¹⁷ A SVE 54. cikkéhez lásd még: *Hecker, Bernd*: *Europäisches Strafrecht*. Springer, 2005. 457-479.p.

¹⁸ Vö. *Hecker, Bernd*: *Das Prinzip „Ne bis in idem” im Schengener Rechtsraum*. *Strafverteidiger* 2001/5 306-311.p.; *Böse, Martin*: *Der Grundsatz „ne bis in idem” in der Europäischen Union (Art. 54 SDÜ)*. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht* 2003. 744-763.p.

¹⁹ Vö. *Röben, Volker*: *EUV Vor Art. 29*. In: *Das Recht der Europäischen Union*. (Grabitz – Hilf) C.H. Beck, München, 2004. Széjljegyzetszám 14.; *Jour-Schröder, Alexandra – Wasmeier, Martin*: *Vorbemerkung zu den Artikeln 29 bis 42 EU*. *Kommentar zum Vertrag über die Europäische Union und zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft* (von der Groeben – Schwarze). 293.p.

3.2.2 Kölcsönös bizalom elve

A *ne bis in idem* elve szükségképpen feltételezi a részes államok egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalmának meglétét és azt, hogy minden részes állam elismerje a más részes államban hatályos büntetőjog alkalmazását, még akkor is, ha saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetne. A közösségi jogban különösen fontos a kétszeres eljárás tilalmának érvényesülése, mivel a *szabad mozgáshoz való jog* gyakorlását hatékonyan csak az biztosítja, ha egy cselekmény elkövetője tudhatja, hogy miután valamely tagállamban elítélték és büntetését végrehajtották, illetve esetlegesen jogerősen felmentették, anélkül mozoghat a schengeni térségben, hogy más tagállamban büntetőeljárástól kellene tartania amiatt, hogy e cselekmény ez utóbbi állam joga szerint (más) bűncselekménynek minősül.

3.2.3 Tagállami definíciók avagy autonóm értelmezés?

A SVE szövege minden hivatalos nyelven kötelező erejű, de az értelmezését és a norma pontos tartalmának feltárását nem könnyíti meg a tény, hogy a különböző nyelvű változatok különböző tartalmat is hordoznak. Így van ahol végleges (pl. angol, olasz, francia) másutt jogerős (pl. német, magyar) az elbírálás, illetve van ahol bírói ítéletről (pl. portugál, német, olasz, spanyol, angol, francia, holland), másutt határozatról szól a fordítás. A tagállamok bíróságai hajlottak – ebből következően is arra –, hogy inkább a SVE szűk értelmezését kövessék, s csak a jogerős bírósági ítéletek vonatkozásában ismerjék el a *ne bis in idem* elvét, illetve hogy a SVE 54. cikkében szereplő fogalmak esetében azok tagállami jogrenden belüli értelmezését kövessék²⁰. Az Európai Bíróság egységes jogértelmező szerepe azonban ezen a téren is változást hozott, mivel e szűk értelmezést nem követi, s ítéleteiben a SVE 54. cikkének autonóm, azaz a tagállami kategóriáktól és definíciós tartalmaktól független értelmezése rajzolódik ki.

4 Az Európai Bíróság joggyakorlatának elemzése

Az elméleti viták kereszttüzében és a gyakorlati alkalmazási problémák gyújtópontjában a SVE 54. cikkének lényegében minden eleme vizsgálatot igényel, így az ugyanazon cselekmény, a jogerős (végleges), az elbírálás, a szankció, a végrehajtott szankció és a folyamatában végrehajtott szankció, végezetül az is, hogy mit jelent az, hogy a szankciót már nem lehet végrehajtani. Az Európai Bíróság hatáskörének kiterjesztése lendületet adott a cikkkel összefüggő jogértelmezési fejlődésnek, mivel a Bíróságnak már az elmúlt néhány évben is többször nyílt alkalma és lehetősége a SVE 54. cikkét értelmezni, s jelenleg is több előzetes kérdés vár eldöntésre. Ugyan a már megválaszolt előzetes kérdések nem nyújtanak még hézagmentes értelmezési horizontot, és azokat sok kritika is övezi, megállapítható, hogy a Bíróság a SVE 54. cikkének *autonóm, saját kontextusú értelmezése* mellett tört lándzsát, annak nemzetközi érvényességet és alapjogi szintű jelentőséget adva, ami az egyéni jogvédelem igen erőteljes eszköze lehet.

4.1 Ugyanazon cselekmény

4.1.1 A Van Esbroeck ügy (C-436/04)

Az ugyanazon cselekmény fogalmának kérdése először ebben az ügyben merült fel, méghozzá ugyanazon kábítószer egy történeti cselekménnyel megvalósított adott országból való kivitele, illetve a másik országba bevitele tárgyában. Az Európai Bíróság kimondta, hogy

²⁰ Vö. Bohnert, Jean-Francois – Lagodny, Otto: Art. 54. SDÜ im Lichte der nationalen Wiederaufnahmegründe. Neue Zeitschrift für Strafrecht 2000/12 636-640.p.; Vogel, Joachim – Norouzi, Ali B.: Europäisches „ne bis in idem” – EuGH, NJW 2003,1173. Juristische Schulung 2003/11 1059-1062.p.

az ugyanazon kábítószereknek valamely részes államából való kivitelében és más részes állam területére való bevitelében megnyilvánuló büntetendő és büntetőeljárás alapját képező cselekmény főszabály szerint a SVE 54. cikke értelmében vett „ugyanazon cselekménynek” minősül. Altalánosságban pedig megállapítja, hogy a történeti tényállásnak kell e fogalom megítélésénél alapvető jelentőséget tulajdonítani, azaz az egymáshoz időben, térben és tárgyuk szerint elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények együttese azonosságának. Fontos ez a tétel, mivel a meglévő nemzetközi instrumentumok (lásd fent) a „bűncselekmény” kifejezéssel operálnak, nem pedig a „cselekménnyel”, így az Európai Bíróság is megerősíti azt a felfogást, hogy itt a különböző tagállami jogi minősítéseknek nincs szerepe, azaz a történeti, faktuális szemléletet kell alkalmazni. Ezzel kizárja egyben a jogirodalom egy másik javaslatát, miszerint a védett jogi tárgyakat kell összehasonlítani²¹, mert megállapítja, hogy a jogi tárgy az egyes részes államokban különböző lehet, ezért a védett jogi tárgy azonosságának feltétele nem fogadható el. Amennyiben a korábban lefolytatott büntetőeljárásban – bár az ugyanazon történeti tények miatt folyt – az érdemi vizsgálat nem terjedt ki valamely jogtárgysértésre, akkor nincs lehetőség az újabb büntetőeljárásban az elmaradt jogtárgysértés orvoslására. Egyszerű példa lehet erre az, ha egy rablás esetén az először lefolytatott büntetőeljárásban megállapítják a testi sértést, de a speciális célzat értékelés nélkül maradt, ezt, amennyiben az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények együtteséhez tartozik, nem lehet egy újabb, másik tagállami eljárásban érvényesíteni. Látható tehát, hogy ugyanazon tényállás két tagállamban esetlegesen eltérő jogi minősítése nem gátolhatja a SVE 54. cikkének alkalmazását.

Kiemelhető még, hogy az Európai Bíróság értelemszerűen a nemzeti hatóságok feladatának tekinti, hogy véglegesen mérlegeljék az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények együttesének az azonosságát, hiszen az előtte fekvő előzetes döntési iratanyagból, amely a történeti tényeket csak szűken tartalmazza, ezt nem feltétlenül tudja megállapítani.

4.1.2 A Gasparini ügy (C-467/04)

Ezt az ügyet később fontos elméleti kérdések szempontjából újból tárgyalom, de egy rész kérdés tekintetében itt is megemlíteném. Az előterjesztő bíróság arra várta a választ, hogy az áru forgalomba hozatala valamely másik tagállam területén, abba a tagállamba való jogellenes behozatala után, ahol a csempészet miatti eljárásban elévülés okán felmentésről határoztak, ugyanazon cselekmény részének tekinthető-e vagy az első tagállamba történő behozatalhoz képest önálló magatartásnak minősül-e. Az Európai Bíróság megállapította, hogy az áru forgalomba hozatala valamely másik tagállam területén, abba a tagállamba való behozatala után, ahol a felmentésről határoztak, olyan magatartásnak minősül, amely a SVE 54. cikke értelmében vett „ugyanazon cselekménynek” tekinthető. Kiemelte azonban a van Esbroeck ügyre hivatkozva itt is, hogy ennek végérvényes mérlegelése a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok feladata, amelyeknek arról kell határozniuk, hogy a történeti tényállás egymáshoz időben, térben és tárgyuk szerint elválaszthatatlanul kötődő cselekmények együttesének minősül-e. Megjegyezhető, hogy ebben az esetben könnyen elképzelhető, hogy a forgalomba hozatal időben jóval később követte a behozatali cselekményt, s akkor az azonosság kizárása valószínűsíthető.

4.1.3 A Van Straaten ügy (C-150/05)

A kábítószerekkel kapcsolatos büntetendő cselekmények körében sem a jogi minősítés az irányadó a cselekmény azonosságának megítélésénél, hanem a történeti tényállás és a természetüknél fogva egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének

²¹ Lásd különösen *Wiener A. I.*: I.m. 66-67.p.; *Ligeti K.*: I.m. 69-70.p.

azonossága. A van Esbroeck ügyben megállapította korábban az Európai Bíróság, hogy a kivitel-bevitel tekinthető ugyanazon cselekménynek, amelyre a SVE 54. cikkét alkalmazni kell. A tárgyalt van Straaten ügyben a kábítószer birtokban tartása képezte a büntetőeljárások alapját, azonban itt az elkövetés tárgyát képező kábítószer vonatkozásában más mennyiségre folytatták le az eljárást az elsőként eljáró Olaszországban, mint amekkora mennyiségre a holland eljárás megindult. A kérdés tehát abban jelentkezett, hogy jóllehet ugyanazon személy által, ugyanazon kábítószerre elkövetett cselekmények miatti eljárások kerültek „kollízióba”, de a mennyiségi adatok egymástól különbözőek voltak. Az Európai Bíróság azonban azt állapította meg, hogy a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában nem követelmény a kérdéses kábítószer-mennyiségek azonossága, így nem kizárt tehát, hogy az olyan helyzet, amelyben az ilyen azonosság hiányzik, természetüknél fogva egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének minősül.

4.1.4 További ügyek

Úgy tűnik, az ugyanazon cselekmény fogalma további értelmezésre szorul, e szükségességet a további keresetekből, illetőleg előzetes döntési kérdésekből lehet leszűrni. Jobbára ugyanazon adott – illegális – termékek több országban történő megjelenése kapcsán kerülnek előtérbe ezek a problémák, így például a Kretzinger ügyben (C-288/05) külföldi dohányáru csempészetének tényállása merül fel, s ugyan az olasz jogerős elbírálás lefedi e cselekmény történeti tényállását, az újabb eljárás kérdése a dohányáru görögországi megszerzésével és az azt megelőző illegális behozatalra elkövetett orgazdasággal kapcsolatos.²²

A Kraaijenbrink ügyben (C-367/05) pedig a bizonyítható szándékegység mellett a kábítószer-kereskedelemből származó előny megszerzése, azaz orgazda típusú cselekmény miatti eljárás és a másik államban a pénz-pénzváltóban történő forgalomba hozatala, azaz pénzmosás jellegű cselekmény kerül a SVE 54. cikke alapján „kollízióba”. Megítélésem szerint – bár az Európai Bíróság végső soron az előterjesztő tagállami bíróságra fogja bízni azt, hogy megállapítsa a természetüknél fogva egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének azonosságát – ezekben az esetekben az ugyanazon cselekmény autonóm értelmezése is inkább az azonosság tagadását alapozná meg. Az előterjesztő bíróság elvi kérdését²³ pedig, ami a szándékegység azonosság-megalapító hatására irányul, az Európai Bíróság feltételezhetően el fogja utasítani. Ha ezt mégsem tenné, akkor – véleményem szerint – arra fogja felhívni az eljáró tagállami bíróság figyelmét, hogy az időközben ismertté vált „egyéb” bűncselekményekkel kapcsolatos ne bis in idem tilalom érvényesülését a

²² „Ugyanazon cselekmény büntetőjogi üldözéséről van-e szó a SVE 54. cikke értelmében, ha a vádlottat csempésztett külföldi dohányáru Olaszországba való behozatala, ottani birtokban tartása és dohánybehozatali illeték fizetésének elmulasztása miatt egy olasz bíróság elítélte, majd ezután egy német bíróság ezen áru korábban Görögországban történt megszerzése miatt, a – harmadik személyek általi korábbi behozatal folytán keletkezett – (formailag) görög behozatali vámteher tekintetében elkövetett jövedéki orgazdaságért ítélte el, amennyiben a vádlott szándéka kezdettől fogva az áru görögországi átvétele után Olaszországon át az Egyesült Királyságba való szállítása volt?”

²³ „Akként kell-e értelmezni a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikkének »ugyanazon cselekmény alapján nem lehet [...] büntetőeljárást indítani« fordulatát, hogy amennyiben ugyanazon cselekményen több magatartás is értendő, amelyeket az egységes szándék egy cselekménnyé köt össze, úgy e fordulat azt is magában foglalja, hogy a vádlott ellen Belgiumban pénzmosás bűncselekménye miatt nem indítható eljárás, miután ugyanezen szándékkal elkövetett más cselekményeiért Hollandiában már elítélték, függetlenül az ugyanezen időszak alatt elkövetett egyéb cselekményektől, amelyek Belgiumban csak a külföldi ítélet jogerőre emelkedése után váltak ismertté, illetve amelyek miatt csak azután indítottak büntetőeljárást, vagy ebben az esetben a tényállást megállapító bíróság e más cselekmények miatt a már kiszabott büntetések figyelembevételével szabhat ki további büntetést annak fenntartásával, hogy e büntetés valamennyi bűncselekmény igazságos büntetése legyen, és hogy a kiszabott büntetések együttes tartama a legsúlyosabb büntetés büntetési tételének felső határát nem haladhatja meg?”

cselekmények történeti tényállása fogja meghatározni, önmagában a szándékegység megléte nem alapozza meg, de nem is zárja ki a SVE 54. cikkének alkalmazását.

4.2 Jogerős / végleges elbírálás

4.2.1 A Gözütok és Brügge ügy (C-187/01)

Az ügy az első volt, amelyet az Európai Bírósághoz a SVE 54. cikkével kapcsolatosan előzetes döntésre előterjesztettek, s a Bíróság már itt azonnal progresszív – tagállami felfogásoktól eltérő – értelmezést adott, egyben előrejelezve azt is, hogy tudatában van a cikkel kapcsolatos jogfejlesztő feladainak. Ebben az ügyben megállapította ugyanis, hogy az eljárást véglegesen lezáró ügyési határozatok is a tilalom körébe esnek, ezzel az elv hagyományos – tagállami – értelmezését, amely a bírói határozatokra (elbírálásra) korlátozta volna azt, megdöntötte. Amennyiben az ügyet az ügyészség úgy zárja le, hogy bizonyos magatartási szabályokat vagy egyéb feltételeket (pénz megfizetése) előír, s azok eredményes teljesítése esetén – a büntetőigény elenyészése révén – az eljárás megszüntetésre kerül, a ne bis in idem elve gátját képezi minden további, akár külföldi eljárásnak is.

Lényeges tartalmi eleme a döntésnek annak kiemelése, hogy a ne bis in idem bírói határozatokra való korlátozása azzal a következménnyel járna, hogy a csekélyebb súlyú bűncselekmények elkövetői – akikkel szemben az egyszerűbb büntetőeljárás elintézési módok is realizálódhatnak – nem számíthatnának a ne bis in idem elvből fakadó védelemre más tagállamban, csak a súlyos büntettek, ami értelemszerűen nem engedhető értékelési ellentmondás.

Látható továbbá az Európai Bíróság döntéséből, hogy igyekezett – implicite – a jogerő kérdésében is kijelölni a határvonalakat, azaz, hogy pontosan mit is kellene a „jogerős” elbírálás alatt érteni, s ennek megfelelően a végleges befejezésre helyezi a hangsúlyt. Megjegyezhető, hogy ezzel lényegében – itt még – a formális jogerőt tekinti döntő tényezőnek.

4.2.2 A Miraglia ügy (C-469/03)

Az olasz alapeljárásban felterjesztett előzetes döntéshozatali kérdésben azt mondta ki az Európai Bíróság, hogy a jogerős elbírálás fogalmát nem lehet szűken vagy csak formálisan értelmezni, s megállapítja, hogy az az eljárás megszüntetését lehetővé tevő határozat, amelynek oka a másik államban megindított büntetőeljárás, nem tekinthető a SVE 54. cikke szerinti jogerős elbírálásnak, mivel ez – bár jogerős határozat – nem az ügy érdemi elbírálását jelenti. Ellenkező esetben, azaz ha elismernénk a jogerős elbírálást ebben az esetben, akkor éppen a másik államban folyamatban levő büntetőeljárást is meg kellene szüntetni. Az ilyen formális értelmezés a norma célkitűzéseit ássa alá és jogi nonszenszhez vezet. Látható, hogy itt megjelent az érdemi elbírálás szükségessége, amelyet így a SVE 54. cikkében szereplő jogerős elbírálás értelmezésében a központi tartalmi elemnek kell tekinteni, amely a korábbi vonatkozó ítéletekkel együtt már teljesebb képet ad.

Ennek megfelelően a cikk értelmében jogerős döntés a végleges, az ügyet érdemben elbíráló igazságügyi határozat, amivel az Európai Bíróság a korábbi formális jogerőre támaszkodó értelmezését materiális elemmel gazdagítja.

4.2.3 A Van Straaten ügy (C-150/05)

Igen érdekes kérdést vet fel a holland bíróság az ügyben előterjesztett előzetes kérelemben, amikor kételyt fogalmaz meg azzal kapcsolatosan, hogy alkalmaznia kellene a SVE 54. cikkét a bizonyíték hiányában történő felmentést kimondó ítéletre is. Az Európai Bíróság megállapítja, hogy a SVE 54. cikkét alkotó egyetlen összetett mondatban lévő főmondat semmilyen utalást nem tesz a jogerőre emelkedett határozat tartalmára. Csupán a

mellékmondatban említi az elítélés esetét, kimondva, hogy ebben az esetben a büntetőeljárás indításának tilalma sajátos feltételhez kötött. Az elítélés esetére vonatkozó különös szabály felesleges lenne, ha a főmondatban szereplő általános szabályt csak az elítélést kimondó határozatokra kellene alkalmazni. Ellenkező esetben, ha tehát a SVE 54. cikkét nem kellene alkalmazni a bizonyítékok hiányában felmentő jogerős határozatra, annak következménye a szabad mozgáshoz való jog gyakorlásának veszélyeztetése lenne. Ezenkívül sértené a jobbiztonság és a kölcsönös bizalom elvét az, ha bizonyítékok hiányában történő felmentés esetén ugyanazon cselekmény miatt egy másik részes államban büntetőeljárást indítanak, a terheltnek ugyanis egy másik részes államban újabb büntetőeljárástól kellene tartania, miközben ugyanezen cselekményt már jogerősen elbírálták.

Általánosan elismert elv az *in dubio pro reo* elve, így a büntetőeljárásban a bizonyítatlanságból fakadó következményeket nem az érintett személy viseli, vele szemben felmentő ítéletet kell hozni, ha nem sikerül bizonyítani a bűncselekmény elkövetését vagy azt, hogy a bűncselekményt ő követte el. Ez akkor is így van, ha a bizonyítás sikertelensége a hatóságok nem kellő alaposággal végzett eljárásának köszönhető, de akkor is, ha esetleg a vádlott bűnelkövetői ügyességének, illetve egyéb tényezőknek. S bár a bizonyítatlanság okán történő felmentés esszenciája eltér a bűncselekmény el nem követése okán való felmentésétől, a felmentő ítéletek formai-garanciális szempontokból mégsem különbözhetnek egymástól. A *ne bis in idem* elve elsődlegesen garanciális szempontokat követ, ezért jól látható, hogy az Európai Bíróság értelmezésében nincs figyelemmel a felmentő ítélet okainak esetleges különbségeire, ebből fakadóan a tagállamoknak tehát az is kötelességük, hogy a másik tagállam büntető igazságszolgáltatási rendszerét akár annak diszfunkciója esetén is elfogadják. Önmagában még követhető is lenne az ilyen jogértelmezés, azonban ebből egy további lényeges kérdés fakad: hogyan érvényesül az elv, amennyiben ugyanazon cselekményt illetően esetlegesen új bizonyítékokat kívánnak érvényesíteni – *egy másik tagállamban*. Ez természetesen minden jogerős ítéletnél felmerülhet, de életszerűen a bizonyítatlanság esetén a legnagyobb a valószínűsége. Ettől függetlenül a felmerülő kérdések minden másik tagállambeli jogerős elbírálás vonatkozásában is értelmezhetők.

Az új bizonyítékokat feltaláló tagállam a *ne bis in idem* elvét érvényesítve nem járhat el főszabály szerint, azonban el kell döntenie, hogy az új bizonyítékok okán lehetősége van-e a jogerő áttörésére s így egy újabb eljárás lefolytatására. A legfontosabb kérdés ezért az, hogy melyik állam jogorvoslati rendszerét kellene itt figyelembe venni; azét-e amely először eljárta és meghozta a végleges döntést avagy a másodikként eljárni kívánó államét? A jogerő áttörésével kapcsolatos eltérő büntetőeljárású rendszerek²⁴ miatt kifejezetten szükséges ilyen esetekben egy általánosan irányadó „hatáskör-megosztási” szabály vagy joggyakorlat kialakítása.

Az ügy saját jogorvoslati rendszerbe történő becsatornázása esetén el kellene ismerni a külföldön hozott jogerős döntést olyan határozatnak, ami az adott államban rendkívüli jogorvoslattal támadható. A jogorvoslati rendszerek részletszabályainak ismertetése nélkül is kétségesnek tűnik, hogy a jogorvoslati fórumok alkalmasak és képesek lennének másik tagállam – tipikusan más nyelven lefolytatott – eljárásának és határozatának felülbírálatára, bármelyik tagállamról legyen is szó. Nem szükséges tehát szorgalmazni, hogy az érdemi felülbírálatot (még akkor is, ha az esetleges új eljárásban valósul meg) az új bizonyítékok alapján a második tagállam folytassa le. Ebből fakadóan a rendkívüli jogorvoslati eljárás tényleges lefolytatását ésszerűen és hatékonyan csakis az eredetileg ítélező állam feladatává kell tenni. Felmerül azonban a kérdés, hogy a jogorvoslat lehetőségét melyik állam joga határozza meg: elfogadható lenne-e a köztes megoldás, miszerint az új bizonyíték feltalálási helye szerinti állam határozná meg, hogy van-e lehetőség a jogerő áttörésére, majd pedig az

²⁴ Lásd *Mansdorfer, M.*: I.m. 149-155.p.

ennek megfelelő eljárást az elsőként eljáró állam folytatná le? Ilyenkor a jogorvoslati eljárást mely állam joga szerint kellene lefolytatni? Avagy mind a jogorvoslat lehetőségét, mind pedig az eljárási szabályokat is már az elsőként eljáró állam joga határozná meg?

Az idegen – külföldi – jog alkalmazása nem jellemző a büntetőügyekben, eleve a külföldi joghelyzet figyelembevétele is igen ritka (pl. a *lex mitior* elismerésnél²⁵), nemhogy az alkalmazása. Újabban az eljárási jogsegély körében modern tendenciának tekinthető, hogy a megkeresett állam a megkereső állam joga szerint folytatja le az eljárási cselekményt (pl. az Európai Unió tagállamai között) a *forum regit actum* elv érvényesítésével, ilyenkor már valóban az idegen jog alkalmazásáról lehet beszélni. A fentiek szerinti idegen jog tehát megjelenhetne a jogorvoslati lehetőség másik állam jogának figyelembevételével történő megállapításánál, az idegen jog alkalmazása pedig akkor, ha az egész jogorvoslati eljárást a másik tagállam joga szerint kellene lefolytatni. Meggyőződésem szerint az idegen jog domináns szerephez jutása ebben a körben jelentős elvi és gyakorlati problémákkal járna, ezért az elsőként eljáró állam jogorvoslati rendszerét kellene érvényesíteni: az új bizonyítékok feltalálása szerinti állam első lépésben alkalmazza az elsőként eljáró tagállam jogorvoslati jogosultságával kapcsolatos szabályokat, idegen jogként, majd az ennek megfelelő döntés meghozatala után a nemzetközi bűnügyi együttműködés hagyományos eszközrendszerében a felmerült bizonyítékot megküldi az elsőként eljáró állam hatóságának. Mindezekből fakadóan nem tartom kizártnak, hogy hamarosan a jogorvoslati eljárással kapcsolatosan is lesz előzetes kérdés az Európai Bíróság munkaprogramjában.

4.3 Végrehajtási elemek

A már korábban is említett Kretzinger ügyben (C-288/05) az eljáró tagállami bíróság először fókuszál a SVE 54. cikkének végrehajtási elemeire. A végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés, illetőleg az előzetes fogvatartás vonatkozásában merül fel a kérdés, hogy ezeket végrehajtott avagy folyamatban levő végrehajtásnak kell-e tekinteni. Véleményem szerint a SVE 54. cikkét a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre alkalmazni lehet, mivel a felfüggesztés során a végrehajtás „folyamatban” van, hiszen az elítélt a büntetés-végrehajtás felfüggesztésének hatálya alatt áll, amiből következően – többek között – megfelelő magatartást is kell tanúsítania. Nem valósul meg azonban egyik végrehajtási elem sem, ha a vádlottat rövid időre rendőri őrizetbe vették és/vagy előzetes letartóztatásba helyezték és e szabadságelvonást az ítéletet hozó bíróság államának joga szerint a később végrehajtható szabadságvesztésbe be kell számítani.

Más kérdés, hogy az előterjesztő bíróság figyelmét elkerülte a tény, hogy amennyiben az eljárás alá vont személy előzetes letartóztatásban van, amit esetlegesen beszámítanak büntetés esetén a kiszabandó szabadságvesztésbe, a terhelttel szemben nincs még jogerős elbírálás, így a SVE 54. cikkének alkalmazása fel sem merülhet. Ahogy korábban is bemutattam, e cikk nem valósít meg joghatósági koordinációt folyamatban levő büntetőeljárások között²⁶, csak ugyanazon cselekmény végleges elbírálása esik hatókörébe.

4.4 Egyéb kérdések

A Gasparini ügyben (C-467/04) előterjesztett további kérdések abban különböznek a korábban bemutatott ügyektől, hogy az előzetes kérdések nem közvetlenül a SVE 54. cikke

²⁵ Lásd az Európa Tanács külföldi ítélet érvényéről kidolgozott egyezményét (1970), 56. cikk. Részletesen lásd *M. Nyitrai P.* (2006): I.m. 211.p.

²⁶ Érdemes itt megemlíteni a Bizottság által 2005. december 12-én előterjesztett zöld könyvet, amely a joghatósági ütközések kiküszöbölését célozza, s megoldást keres arra, hogy a párhuzamos büntetőeljárásokat meg lehessen előzni. A célkitűzés a *ne bis in idem* elvének olyan kiterjesztését jelentené, amely a folyamatban levő ügyekben is alkalmazható lenne, annak érdekében, hogy ugyanazon ügy miatt csak egy tagállam folytasson büntetőeljárást. COM(2005) 696.

szövegének értelmezésére, hanem az abból fakadó további büntetőjogi következményekre vonatkoznak, így az Európai Bíróság állásfoglalása, amely az elvben benne rejlő, a Bíróság által kibontott többtelemekeket tartalmazza, túlmutat a cikk tényállási elemein.

4.4.1 Büntethetőség elévülése

A Gasparini ügyben először bukkan fel a büntethetőség *elévülése*, és ennek uniós érvényessége. Az Európai Bíróság kimondja, hogy valamely részes állam bíróságának a büntetőeljárás alapján hozott azon határozatára, amellyel a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény elévülése miatt jogerősen felmenti a terheltet, éppúgy alkalmazandó a ne bis in idem elve. Ha tehát valamely tagállamban a bűncselekmény büntethetősége elévült, ez – amennyiben van erről határozat – a SVE 54. cikke alapján kizárja másik tagállami büntetőeljárást. E megállapítás szükségképpen következik a cikkből, azonban ebből nem lényegtelen következmények fakadnak, amelyek további jelentős büntetőjogi átrendeződéseket okozhatnak. Ezt érzékeli az Európai Bíróság is, amikor megállapítja, hogy az elévülési határidők területén nem történt meg a részes államok jogi szabályozásának harmonizációja, de ugyanakkor azt is kimondja, hogy a harmonizációra nincs is szükség, mivel az EUSZ VI. Címének alkalmazása ettől nem tehető függővé. Ennek megfelelően az időmúláshoz mint hagyományos büntethetőségi akadályhoz ebben a megközelítésben csak akkor járul európai érvényesség, ha azt valamely eljárást lezáró határozat ki is mondja. Ez pedig sajátos eltolódást okoz, mivel ebből az is következik, hogy ha nem indítottak az érintett személlyel szemben büntetőeljárást, amit a SVE 54. cikke alá eső határozattal meg kellett volna szüntetni, akkor nincs olyan határozat, amely megakadályozná a másik állambeli büntetőeljárás megindítását, így az elévülés egyik tagállambeli tényszerű beállítását nem szükséges a cikk alapján elismerni. Az eljáró hatóságok értelemszerűen észlelhetik a másik tagállam joga szerinti elévülést, de semmi nem kötelezi őket ennek figyelembe vételére.²⁷ Megállapítható, hogy így az elévüléssel mint büntethetőségi akadállyal kapcsolatosan is fenn kell állnia a tagállamok közötti bizalmi viszonyoknak, még akkor is, ha az elévülési idők nem egyformák a tagállamokban.

Az is látható azonban, hogy az ezen alapuló érdemi határozatok megkövetelése a formai szempontok dominálást jelenti a tartalmival szemben, s ez aggálytalanul nem tartható fent sokáig. De facto tehát a jogerős elbírálásnak megfelelő határozat megszületése érdekében az eljárást formálisan meg kell indítani, s meg kell várni, hogy a megfelelő igazságügyi hatóság ezt a döntést meghozza, mivel ez gátját képezheti a másik tagállambeli újabb büntetőeljárásnak. Más kérdés, hogy például egy tagállami rendőrségi nyomozást megszünetető határozat megfelel-e a SVE 54. cikke alkalmazási feltételeinek. Feltehetően aligha, ha pedig ez így van, akkor csak azon ügyek jöhetnek szóba itt, amelyeknél bírói (de legalább ügyészi) szakban áll be vagy derül ki az elévülés ténye.

Az ebből fakadó különbségek igazságossági okoknál fogva nem tarthatók fenn, ezért szükségképpen következik, hogy az elévülésnek mint büntethetőségi akadálnak európai érvényességet kell adni a kölcsönös bizalom érvényesítésével vagy – ha ennek ésszerűsége alátámasztható – az erre vonatkozó jogharmonizáció (jogegységesítés?) bevezetésével.

Véleményem szerint hasonló érvelés a legtöbb anyagi jogi büntethetőségi akadállyal (pl. eltérő életkori határok, végszükség stb.) kapcsolatosan is levezethető, s ebben a vonatkozásban a tagállami büntetőjogok esetlegesen eltérő értékrendje nem vehető figyelembe, mivel a kötelező elfogadást és ennek következményeit az európai jogból fakadó kötelezettségek alapozzák meg.

²⁷ Ehelyütt nem esik szó a kiadatási (átadási) ügyekben felmerülő elévülésről, ami ezekben a jogviszonyokban relatív megtagadási okként jelentkezik. Lásd különösen 2002/584/IB sz. kerethatározat az európai elfogatóparancsról és az átadási eljárásról 4. cikkét.

Érdeemes egy mondattal arra is utalni, hogy a SVE 54. cikkének végrehajtási elemei közül a „már nem lehet végrehajtani” kitétel pedig a büntetés végrehajtásának akadályaival kapcsolatos európai értelmezést (és bírói jogfejlesztésen alapuló egységesítést) fogja generálni.

4.4.2 Büntetőbírói megállapítások európai jogi hatása

Az előterjesztő tagállami bíróság még egy érdekes kérdést vetett fel a Gasparini ügyben, miszerint valamely részes állam bíróságának a csempészet bűncselekménye elévülését megállapító, jogerőre emelkedett határozatából következik-e az, hogy a nevezett áru a többi tagállam területén szabad forgalomban lévőknek tekinthető. Ezzel lényegében arra várta a választ, hogy a büntetőjogi megítélésből fakadó közvetett következmények eredményeznek-e európai jogi hatásokat: azaz, amennyiben valamely áru „csempészésével” kapcsolatosan nem állapították meg a büntetőjogi felelősséget, az jelenti-e az áru európai jogi átminősülését is. A kérdés ilyen átfogalmazása már önmagában hordozza a nemleges választ, hiszen amennyiben nem az áru tényállástani jellemzőiből fakadóan áll be a felelőség hiánya, hanem más egyéb körülmények, itt például az elévülés következtében, ez az áru jogi minősítését nem változtatja meg. A büntetőjogi felmentéstől függetlenül az áru, amire az immár elévült csempészetet elkövették, európai jogi értelemben továbbra sem tekinthető szabad forgalomban levőknek. Értelemszerűen az nem kérdés, hogy a fordított irányú viszonyban az európai jog befolyással bír, hiszen a csempészet bűncselekményét a belső piacon csakis olyan áruval kapcsolatosan lehet megállapítani, amire a vonatkozó európai jogi vámrendelkezések ezt fogalmilag lehetővé teszik (pl. szabad forgalomban levő árura nem, még akkor sem, ha másik tagállamból, így „külföldről” érkezik).

4.5 Összefoglalóan

A tanulmány e részének bevezető szakaszában előrevetítettem, hogy az Európai Bíróság autonóm, tagállami értelmezéstől független interpretációt követ: ez az egyetlen választható út a büntetőjogi fogalmak eltérő tagállami tartalmának dzsungelében. Az Európai Bíróság által legtöbbször alkalmazott teleologikus értelmezés a közösségi alapszabadság érvényesülését biztosítja, az uniós polgár szabad mozgáshoz való jogának kiteljesedését így lehet biztosítani. Fontos premissza ebben a jogi rendszerben a tagállamok egymás büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett – kölcsönös – bizalma, amelynek akkor is érvényesülnie kell, amikor a bizalomra tényszerűen semmi ok nincs (helytelen eljárási gyakorlat, kényszerű diszfunkciók például emberhiány miatt, újonnan csatlakozó tagállamok kevéssé kiforrott rendszerei stb.).

Az eddigi joggyakorlat legfontosabb visszatérő tartalmi elemei a következők: a cselekmény azonosságának megállapításánál a történeti tényállás egymáshoz időben, térben és tárgyuk szerint elválaszthatatlanul kötődő cselekmények együttese az irányadó; a jogerős elbírálás mind felmentésre, mind bűnösítésre is vonatkozhat, de éppúgy az ügyet véglegesen eldöntő érdemi határozatokra is, az viszont, hogy a tagállami jogrend (milyen) jogerőt biztosít-e az adott határozatnak, ebből a szempontból nem meghatározó. Az Európai Bíróságnak volt alkalma a büntethetőséget megszüntető elévülés európai érvényességét kimondani, igaz, egyelőre csak az ilyen tartalmú határozatok vonatkozásában, de biztosak lehetünk abban, hogy ebből további általános fejlődési tendenciák fognak kinőni a hagyományos büntethetőségi akadályok elismerésével és esetleges harmonizációs szükségletével kapcsolatosan is.

5 Kitekintés

A SVE 54. cikkéhez fűződő eddigi – korántsem gazdag – joggyakorlat már alkalmas annak bizonyítására, hogy a cikkben óriási integrációs potenciál rejtőzik, s ennek érvényesülése egyre erőteljesebb lesz, ami a büntetőjogi rendszerekre is jelentős hatással van.

Az Európai Bíróság – véleményem szerint – óriásira tárta azt a kaput, amin eddig csak be-be tekintgetett, azt tudniillik, ami a büntetőjog igazi területére, a dogmatika színterére vezet. Eddig sem volt mentes az előzetes döntéshozatali tevékenysége a büntetőjog közvetett vagy közvetlen értelmezésétől, de a SVE 54. cikkének értelmezésén keresztül fontos büntető anyagi és eljárásjogot érintő dogmatikai kérdésekben nyilvánít véleményt, ami eddig nem volt jellemző. Ez persze nem jelent büntetőjogi ítélezést is egyben, hiszen az egyén felelősségéről továbbra sem dönt az Európai Bíróság, de már az eddigi kevéske ítéletből is látható, hogy ezek jelentősen befolyásolhatják a tagállamok büntetőjogi rendszereit.

Önmagában a tény, hogy általában kevés olyan ügy van egy tagállami jogéletben, aminek van külföldi vonatkozása, így tehát hogy tipikusan ritkán fordulnak elő olyan esetek, amelyekben a SVE 54. cikkének alkalmazása egyáltalán felmerülhet, nem jelenti azt, hogy e témakör megmarad a marginalitás szintjén. Legfontosabb következménye a tagállami jogrendszerek vonatkozásában egyfelől az, hogy a SVE 54. cikke maga konstituálja a külföldi határozat elismerését, amit a tagállami bíróság is köteles – belső jogalkotás nélkül – érvényesíteni. Az Európai Bíróság vonatkozó – úgy tűnik egyre gyarapodó – joggyakorlatát az értelmezési kérdésekben minden tagállamnak követnie kell²⁸ az egységes jogalkalmazás érdekében. A másik igazán lényeges következmény abban áll, hogy amennyiben az Európai Bíróság jogértelmezése folytán *eltérő joghatást* tulajdonít a büntetőjog (anyagi és eljárási) valamely jogintézményének a külföldi elemmel bíró ügyekben, ennek kihatása lesz az ilyen vonatkozással nem bíró, azaz tisztán belső ügyekre is. Így például könnyen elképzelhető, hogy a belső jogban továbbra sem fűződik majd jogerő az ügyész határozatához (vö. Gözütok és Brügge), így újabb tagállami büntetőeljárás indításának nem lesz akadálya, de annak – az uniós jogi rendelkezés miatt – igen, hogy másik tagállamban eljárást indítsanak. Nem szükséges különösebb magyarázat annak belátásához, hogy ez nagyfokú igazságtalanságot eredményez, illetve másfelől visszaélésre (vagy például büntetőjogi forum shoppingra) is alkalmat adhat, ezért az ilyen határozatok esetén tisztán belső tagállami viszonylatban is biztosítani kell a kizáró hatást. Azaz tetten érhető lesz a tendencia, hogy az eredetileg az uniós integrációt segítő rendelkezés végső soron minden jogviszonyra hatást gyakorol, azokra is, amelyek kívül esnek az integráción.

²⁸ Függetlenül az EUSZ 35. cikkéhez tett alávétési nyilatkozattól. Lásd *Jour-Schröder A. – Wasmeier, M.*: I.m. 392-403.p.